

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA PEDAGOGIK TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH TAMOYILLARI

Shaydullayeva Kamola Shapulatovna

Termiz davlat pedagogika instituti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik tafakkurini rivojlantirish tamoyillari, pedagogik fikrlash qobiliyatlari, pedagogik hodisani nazariy tahlil qilish asoslari, pedagogik faoliyatning asosiy mexanizmlari haqida so‘z yuritiladi. Yosh avlodga ta‘lim berishda pedagogning nafaqat bilimi, metodlardan faol foydalanishi, balki uning kasbiy mahorati ham muhim ekanligi alohida uqtiriladi.

Kalit so‘zlar: Pedagogik faoliyat, tafakkur tamoyillari, aqliy qobiliyat, vizualizatsiya prinsipi, pedagogik vazifa, nazariy bilim, o‘qituvchining shaxsiy tajribasi.

ABSTRACT

This article talks about the principles of developing the pedagogical thinking of future teachers, pedagogical thinking skills, the basics of theoretical analysis of the pedagogical phenomenon, and the main mechanisms of pedagogical activity. It is emphasized that not only the knowledge of the pedagogue, the active use of methods, but also his professional skills are important in teaching the young generation.

Keywords: Pedagogical activity, principles of thinking, mental ability, principle of visualization, pedagogical task, theoretical knowledge, personal experience of the teacher.

Har bir kasbiy faoliyat uning mazmuniga alohida yondashuvni va shu bilan birga ma‘lum bir kasbiy vazifani hal qilish uchun eng mos keladigan maxsus “ongni”, aniqrog‘i, o‘ziga xos fikrlash tarzini tarbiyalashni talab qiladi. O‘qituvchi shaxsini shakllantirish murakkab va uzoq davom etadigan jarayondir. Maktabni yanada rivojlantirish faqat barqaror ma‘naviy va kasbiy fazilatlarga ega bo‘lgan o‘qituvchi tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Universitetning maqsadi shunday shaxs uchun poydevor qo‘yishdir. Shaxsning eng muhim xususiyati uning yo‘nalishi bo‘lib, o‘qituvchining kasbiy yo‘nalishining eng muhim ko‘rsatkichi o‘quvchi shaxsini rivojlantirish maqsadida pedagogik muammolarni hal qilishning uzluksiz jarayoni sifatida o‘z faoliyatini anglashidir. Boshqacha aytganda, talabalarda pedagogik

tafakkurning yuqori darajada rivojlanganligi universitetda pedagogik fanlarni o'rganishning asosiy vazifasi hisoblanadi.

Psixologik va pedagogik adabiyotlarda o'qituvchining pedagogik tafakkurining ta'rifi bir xil emas. Dastlab pedagogik tafakkur tahlili uning eng umumiy, o'zgaras xususiyatlarini aniqlashga qaratiladi. Shu bilan birga, pedagogik tafakkur "ta'lim faoliyatining mohiyatiga adekvat bo'lgan alohida tafakkur, uning o'ziga xos yo'nalishi" rolini o'ynaydi. Pedagogik tafakkur haqiqiy o'qituvchiga xos bo'lgan dunyoning pedagogik qarashlari haqida gapirish imkonini beradigan bir qator belgilar, fazilatlar va xususiyatlarga ega.

Pedagogik tafakkurning umumiy ta'rifini rus pedagogi V.T.Chepikov tadqiqotlarida topamiz. U shunday yozadi: "Pedagogik tafakkur voqelikni professional aqliy aks ettirish xususiyati bo'lib, pedagogik faktlar, holatlar, hodisalarni aniqlash, ularning tabiatiga, mohiyatiga kirib borish, bunday faktlar va vaziyatlarning modellarini yaratish, ulardagi mumkin bo'lgan natijalarni loyihalash yoki bashorat qilish qobiliyatida namoyon bo'ladi"[1]. Bu ta'rifdan ko'rinib turibdiki, muallif mohiyatan pedagogik tafakkurning namoyon bo'lishini analitik-sintetik faoliyatning pedagogik yo'nalishida ko'radi. Demak, pedagogik faktlarni, vaziyatlarni, hodisalarni aniqlash, ularning mohiyatiga kirib borish pedagogik voqelikni tushunishning analitik usuli hisoblanadi. Pedagogik vaziyatlarning modellarini yaratish, loyihalash, prognozlash teskari faoliyatni anglatadi. Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik tafakkurini rivojlantirishdagi asosiy vazifa, muallifning fikricha, pedagogik hodisa va faktlarni nazariy tahlil qilish asoslarini o'zlashtirishdan iborat bo'lib, u falsafiy, psixologik, pedagogik va uslubiy tahlilni o'z ichiga olgan murakkab tizim sifatida tushuniladi.

Pedagogik tafakkur haqida gapirganda, R.I. Xmelyuk bu "dialektik-materialistik tafakkur, barcha pedagogik faktlar va hodisalarni dialektik materializm nuqtai nazaridan ko'rib chiqish" deb yozadi[2]. Bunga qo'shib bo'lmaydi, chunki o'qituvchining tafakkuri ko'proq dialektikdir, chunki o'qitish va tarbiyaga xos bo'lgan pedagogik hodisalar aniq dialektik xususiyatga ega. Deyarli har qanday pedagogik vaziyatda bitta pedagogik hodisaning qarama-qarshi tomonlarining dialektik jihatdan qarama-qarshi o'zaro ta'siri o'zini namoyon qiladi. Lekin, pedagogik qonuniyatlar tendentsiya xarakterida ekanligini unutmasligimiz kerak. Ular turli holatlar va sharoitlarda o'zini namoyon qiladi. Muayyan sharoitlarda ularning namoyon bo'lishi o'zgaruvchan, aniqlik esa nisbiydir. Qonunlar va ularni ifodalovchi tamoyillar o'z-o'zidan ishlamaydi. Har safar ta'lim holatining xususiyatlarini o'ziga xos tahlil qilish va keyingi aqliy sintez, haqiqiy amaliyotning pedagogik hodisalarning rivojlanish maqsadlari va qonuniyatlari bilan bog'liqligi talab qilinadi. Shuning uchun, V.I. Zagvyazinskiyning ta'kidlashicha, "...o'qituvchining pedagogik tafakkuri ta'limning

maqsadlari, qonuniyatlari va tamoyillarini hisobga olgan holda, o'z g'oyalarini joriy etgan holda, berilgan shart-sharoitlarga bog'liq holda ta'lim jarayonini loyihalash va amalga oshirish qobiliyatida ifodalanadi". Yuqoridagi fikrlarga qo'shimcha qilib shuni aytish mumkinki, pedagogik tafakkur pedagogik jarayon, vaziyat va hodisalar mohiyatining, shuningdek, ular o'rtasidagi muhim bog'lanish va aloqalarning pedagog ongida to'laqonli aks etishi hisoblanadi.

Pedagogik tafakkur - bu pedagogik jarayonning ob'ektiv xususiyatlarini umumlashtirilgan holda aks ettirish va ijodiy o'zgartirish, pedagogik hodisalarning o'ziga xos xususiyatlari, o'qitish va tarbiyalashning maqsad va vazifalari, shuningdek, o'qituvchining kasbiy tajribasi bilan belgilanadigan o'qitish va tarbiya jarayonlarini modellashtirishni tashkil etishda ko'maklashuvchi pedagogning qarashlari majmuidir. Oliy ta'lim didaktikasida pedagogik tafakkur deb ataladigan pedagogik faoliyatga yo'naltirilgan talabalarning kasbiy tafakkurini shakllantirish masalasi yetarlicha o'rganilmagan. Shu bilan birga, pedagogik tafakkur fenomeni, uni shakllantirish va tashxislash usullari bo'lajak o'qituvchi shaxsining kasbiy fazilatlarini optimal rivojlantirishga qaratilgan o'qitishni individuallashtirish va tuzatish mexanizmlarini amalga oshirish uchun aniq ko'rsatmalar berishi mumkin.

Zamonaviy pedagogika bolalarni o'qitishning bir nechta asosiy tamoyillarini belgilaydi: ilmiylik, mavjudlik, vizualizatsiya, ongli va faol, tizimli va izchillik. Pedagogik tafakkurning bir nechta asosiy tamoyillari mavjud:

- 1) ishontirish tamoyili;
- 2) o'z-o'zini rivojlantirish tamoyili;
- 3) yangiliklarga munosabat tamoyili;
- 4) kasbga qiziqishni hisobga olish tamoyili;
- 5) pedagogik tafakkurni rivojlantirish va tarbiyalash tamoyili;
- 6) ong va faoliyat tamoyili;
- 7) aniqlik tamoyili;
- 8) tizimlilik va izchillik tamoyili;
- 9) ilmiy tamoyil;
- 10) qulaylik prinsipi;
- 11) mustahkamlik prinsipi;
- 12) nazariya va amaliyot o'rtasidagi munosabat tamoyili;
- 13) o'quv jarayonining to'liqligi prinsipi.

Pedagogik tafakkurni shakllantirish tamoyili shaxsni har tomonlama rivojlantirish maqsadiga erishishga qaratilgan. Buni amalga oshirish uchun sizga kerak:

- 1) talabaning shaxsiyatiga e'tibor berish;
- 2) bo'lajak o'qituvchini sababiy fikrlashga o'rgatish.

Ongli faoliyat prinsipi quyidagi qoidalarga rioya qilgan holda amalga oshiriladi:

- 1) kelgusi ishning maqsad va vazifalarini tushunish;
- 2) talabalarning manfaatlariga tayanish;
- 3) talabalarda faollikni singdirish;
- 4) muammoli ta'limdan foydalanish;
- 5) talabalarda mustaqillikni rivojlantirish.

Vizualizatsiya prinsipi - o'qitish vizual, vosita va taktik sezgilar yordamida talabalar tomonidan idrok etilgan aniq namunalar bo'yicha amalga oshiriladi. Bunday holda zarur:

- 1) vizual ob'ektlardan foydalanish;
- 2) o'quv qurollarini birgalikda ishlab chiqarish;
- 3) o'qitishning texnik vositalaridan foydalanish.

Tizimlilik va izchillik prinsipi. U quyidagi talablarga javob beradi:

- 1) o'quv materialini qismlarga, bloklarga bo'linishi kerak;
- 2) strukturaviy va mantiqiy rejalar, diagrammalar, jadvallardan foydalanish zarur;
- 3) mantiqiy dars tizimi bo'linishi kerak;
- 4) bilimlarni tizimlashtirish uchun umumlashtiruvchi darslarni qo'llash kerak.

Ilmiy prinsip quyidagi qoidalardan foydalanganda qo'llaniladi:

- 1) o'qitish ilg'or pedagogik tajriba asosida amalga oshirilishi kerak;
- 2) o'qitish bo'lajak o'qituvchilarda o'rganilayotgan fanlarga dialektik yondashuvni shakllantirishga qaratilgan bo'linishi kerak;
- 3) ilmiy atamalardan foydalanish zarur;
- 4) bo'lajak o'qituvchilarni eng so'nggi ilm-fan yutuqlaridan xabardor qilish zarur;
- 5) tadqiqot ishlarini rag'batlantirish zarur.

Mavjudlik prinsipi o'quv jarayonida o'quvchilarning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olishga asoslanadi. Uni amalga oshirish uchun quyidagi qoidalarga rioya qilish kerak:

- 1) o'quv materialining murakkabligini bosqichma-bosqich oshirish bilan mashg'ulotlarni tashkil etish;
- 2) o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish;
- 3) mavjudlik, analogiyalardan foydalanish.

Kuchlilik prinsipi quyidagi qoidalarga asoslanadi:

- 1) o'quv materialini muntazam ravishda takrorlash;
- 2) talabalar xotirasini ikkinchi darajali materialdan ozod qilish;
- 3) o'qitishda mantiqdan foydalanish;
- 4) bilimlarni nazorat qilishning turli me'yorlari va usullarini qo'llash.

Nazariya va amaliyot o'rtasidagi munosabatlar prinsipi. Ushbu tamoyilni amalga oshirish uchun sizga kerak:

- 1) ilmiy bilimlar zarurligini isbotlash amaliyoti;
- 2) talabalarni ilmiy kashfiyotlar haqida xabardor qilish;
- 3) o'quv jarayoniga mehnatni ilmiy tashkil etishni joriy etish;
- 4) talabalarni bilimlarni amaliyotda qo'llashga o'rgatish.

O'quv jarayonining to'liqligi prinsipi materialni maksimal darajada o'zlashtirishga erishishga asoslanadi. Muvaffaqiyatli natijaga erishish uchun sizga kerak bo'ladi:

- 1) asosiy mavzu yoki bo'limni o'rganib chiqqandan so'ng, talabalarning o'quv materialini o'zlashtirishlarini tekshirish;
- 2) qisqa vaqt ichida kerakli natijalarga erishish imkonini beruvchi o'quv usullaridan foydalanish.

Talaba shaxsini, uning aql-zakovati, his-tuyg'ulari va irodasini rivojlantirish faqat faol faoliyat orqali amalga oshiriladi. A.N. Leontiev faoliyatning strukturaviy elementlarini ajratib ko'rsatib, faoliyat shunchaki harakatlar yig'indisi emas, harakat esa faoliyatning oddiy tarkibiy qismi emasligini ta'kidlaydi. U faoliyatni amalga oshirish vositasi sifatida ishlaydi. Aqliy faoliyat o'rganilayotgan materialga faol munosabat shaklidir. Faoliyatning maqsadi nima qilish kerakligi va qanday uzoq va yaqin maqsadlarga erishishga qaratilgan; ehtiyojlar va motivlar bu maqsadga erishish uchun nima uchun zarurligini ko'rsatadi; o'quv maqsadlari maqsaddan ajratilgan bo'lib, unda talaba allaqachon bilgan va o'rganilishi kerak bo'lgan narsalar o'rtasida aniq farq mavjud; faoliyat maqsadi ta'lim vazifalari va harakat usullarida amalga oshiriladi: tashqi rag'batlantirish (topshiriq) → aktuallashtirilgan ehtiyoj → motivatsion holat → faoliyat motivlari → faoliyat usulini tanlash → harakatlar tizimi → faoliyat maqsadi[3]. Faoliyatning umumiy psixologik ta'rifiga asoslanib, ta'lim faoliyati o'quv jarayonida ilgari surilgan kognitiv va amaliy maqsadlarga erishishga qaratilgan pedagogik jihatdan tartibga solinadigan asosli harakatlar tizimi sifatida tushunilishi kerak. O'quv faoliyati murakkab va oddiy harakatlardan iborat: idrok, aqliy, mnemonik, ramziy, og'zaki, amaliy. Barcha o'quv faoliyati bilimlarni o'zlashtirishdagi funksiyalariga qarab quyidagilarga bo'linadi:

- a) o'ziga xos, ya'ni, muayyan materialni o'zlashtirishni ta'minlaydigan o'ziga xos tarkib;
- b) o'ziga xos mazmunga bog'liq bo'lmagan umumiy ta'lim faoliyati;
- v) ijodiy kognitiv harakatlar.

Shunday qilib, pedagogik fikrlash qobiliyati:

- pedagogik hodisalarni mustaqil tahlil qilish qobiliyati, ya'ni, hodisalarni tarkibiy psixologik-pedagogik elementlarga (shartlar, sabablar, motivlar, rag'batlantirishlar, vositalar, namoyon bo'lish shakllari va boshqalar) ajratish;

- har bir qismni yaxlitlik bilan bog‘liq holda va yetakchi tomonlar bilan o‘zaro munosabatda idrok etish hamda o‘qitish va tarbiya nazariyasida ko‘rib chiqilayotgan hodisaning mantiqiylikiga adekvat g‘oyalar, xulosalar, qonuniyatlar topa olish;

- pedagogik hodisaga to‘g‘ri tashxis qo‘yish qobiliyati, ya‘ni, hodisaning bir butun sifatida psixologik-pedagogik tushunchalarning qaysi toifasiga mansubligini aniqlash;

- barcha o‘ziga xos xususiyatlarni hisobga olgan holda asosiy pedagogik vazifani (muammoni) va uning optimal yechimini topish qobiliyati.

Ushbu xususiyatlarga quyidagilar qo‘shilishi kerak deb hisoblaymiz:

- pedagogik hodisalarni tushuntirish qobiliyati;

- pedagogik jarayonni modellashtirish va bashorat qilish qobiliyati;

- o‘z faoliyati natijalarini aks ettirish orqali aniqlash, tahlil qilish va baholash qobiliyati;

- o‘z ijodiy individual uslubingizni tanqidiy tushunish va rivojlantirish qobiliyati;

- bu diqqat, tasavvur, xotirani idrok etishning kasbiy o‘ziga xosligi, shuningdek, uning hissiy-irodaviy sohasining xususiyatlari.

Ko‘rib turganimizdek, barcha pedagogik fikrlash qobiliyatlari pedagogik nazariya bilimlariga asoslanadi. Pedagogik hodisani nazariy tahlil qilishda dastlabki mantiqiy operatsiyalarni pedagogik hodisani tashkil etuvchi tarkibiy qismlarni bilmasdan amalga oshirish mumkin emas. Ammo intellektual qobiliyatlar nazariy bilimlarga asoslansa, bu ularni nazariyadan kelib chiqadi degani emas. Nazariyani bilish intellektning mazmuniy tomonini belgilaydi, lekin hozircha ma‘lum aqliy operatsiyalarni bajarish qobiliyatini keltirib chiqarmaydi. O‘qituvchiga pedagogik muammoni alohida hodisada topish, pedagogik tashxis qo‘yish va prognoz qilish, muhim jihatlar va aloqalarni ko‘rish, eng maqbul vositalarni tanlash uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarga ega bo‘lish uchun mustaqil izlanishni talab qiladigan faoliyatda faol mashq qilish kerak va muayyan pedagogik vaziyat tomonidan qo‘yilgan savolga javob topish lozim.

Shunday qilib, pedagogik tafakkurni shakllantirishda o‘zaro bog‘liq bo‘lgan ikkita bosqichni shartli ravishda ajratib ko‘rsatishimiz mumkin: 1) ilmiy-pedagogik tafakkurning shakllanishi; 2) amaliy pedagogik tafakkurni shakllantirish. Muayyan turdagi fikrlash muammosi shaxsning «fikrlash va amaliy faoliyati» o‘rtasidagi munosabatlar kontekstida paydo bo‘ladi. Psixologik va pedagogik adabiyotlarda bu masala turlicha yoritilgan. Shunday qilib, bir qator olimlar nazariy fikrlashga alohida ahamiyat berishadi, uning ostida Z.V.Ilchenko “o‘qituvchi harakatlarining pedagogik nazariya talablari bilan bog‘liqligi, o‘quv jarayonining eng muvaffaqiyatli borishini ta‘minlaydigan shart-sharoitlarni aniqlashtirish”ni tushunadi[4]. U bu bosqichning mazmunini o‘quvchilarning pedagogik tushunchalarni, ta‘limning mohiyati va

muayyan qonuniyatlarini ifodalovchi atamalarni o'zlashtirishida ko'radi; o'quv jarayonining har bir tugallangan harakatini nisbatan tez tanib olishda; tashkil etish, usullar, uslublar, shakllar, mazmun va boshqa tushunchalar sifatida faraz qiladi.

Pedagog-psixolog olim A.I. Piskunov esa "Pedagogik faoliyatning asosiy mexanizmlarini tushuntiruvchi pedagogik nazariya va psixologiyani o'zlashtirishgina talabning maktabda bir necha yillik mehnat faoliyatidan so'ng mohir o'qituvchiga aylanishini kafolatlaydi. Haqiqiy o'qituvchi hozirda ommabop bo'lgan uslubiy ishlanmalar bo'yicha emas, balki shablon bo'yicha ishlamaydi, balki o'z kasbiy faoliyatida zamonaviy pedagogika fani yutuqlariga tayanadi" – deya ta'kidlaydi[5]. Demak, yuksak pedagogik tafakkurga ega, o'z kasbining jonkuyari bo'lish uchun o'qituvchiga nafaqat ko'p yillik samarali mehnat tajribasi, balki shu bilan birga zamonaviy pedagogika fani yutuqlari ham yordam berar ekan.

Ushbu pozitsiyaga qo'shilmalik qiyin, chunki turli xil o'qituvchilarning pedagogik harakatlarida doimo o'qitish va tarbiyalashning psixologik va pedagogik qonuniyatlarini qondiradigan umumiy narsa bor. Umumiylik o'qituvchining individual o'ziga xos harakatlarida mujassamlangan o'ziga xos va individuallikda namoyon bo'ladi. Buni psixolog Yu.N. Kulyutkin: «O'qituvchida uning shaxsiy mulkiga aylangan yetakchi g'oyalarning mavjudligi uning "muammolarga sezgirliги"ni rivojlantirishning zaruriy sharti - barcha ijodiy fikrlashning sifat xususiyatidir» – deb izohlaydi[6]. Albatta, psixologik, pedagogik va boshqa g'oyalarni ijodiy boshqarish darhol va har bir o'qituvchiga berilmaydi. O'qituvchining psixologik-pedagogik g'oyani o'zlashtirishi murakkab yo'l bo'lib, u g'oyani tushunishdan, ya'ni g'oyadagi bilimlarni o'qituvchining o'z bilim tizimiga kiritishdan boshlanadi. Keyin navbatdagi muammoni hal qilish zarurati paydo bo'ladi - o'qituvchining mavjud uslubiy ish tizimini qayta ko'rib chiqish va uni tanqidiy tahlil qilish. Bu o'qituvchining ish tizimini u yoki bu darajada qayta qurish va uni takomillashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Shunday qilib, bu o'qituvchi oldida turgan uchinchi vazifadir. O'qituvchi o'z uslubiy tizimini aqliy ravishda loyihalashtiradi, o'zlashtirilgan pedagogik g'oya asosida o'zining shaxsiy faoliyat tajribasini va ushbu tajribani tanqidiy tahlil qilish natijalarini muvofiqlashtirishga harakat qiladi.

Pedagogika fanida olimlarning tafakkuri pedagogik hodisalarning mohiyatini ochib berishga, ularni tushuntirish va bashorat qilishga qaratilgan, shuning uchun ham olim-pedagoglar faoliyatida u ilmiy tadqiqot quroli bo'lib xizmat qiladi va nazariy xususiyatga ega. Pedagogikada fikrlashning nazariy tabiati, boshqa fanlarda bo'lgani kabi, pedagogika fani ham birinchi navbatda nazariy bilim ob'yektlari (abstrakt talaba, o'qitish va tarbiya modellari va boshqalar) bilan shug'ullanishi va pedagogik nazariya, qonuniyat va tamoyillarni ishlab chiqishi shartligidan kelib chiqadi. Pedagogika

so'nggi qarashlarga asoslanib, keyinchalik metodik tizimlarni loyihalashtiradi, ya'ni me'yoriy bilimlarni yaratadi.

Agar olimning nazariy tafakkuri azaldan chuqur tahlil ob'ekti bo'lib kelgan bo'lsa, amaliy tafakkur muammosi rus ilm-fanida 1990-yillardagina alohida e'tiborni torta boshladi (A.A.Bodalev, N.V.Kuzmina, A.V.Petrovskiy, A.I.Shcherbakov, Y.K.Kornilov va boshqalar). Amaliy fikrlash muammosiga bo'lgan qiziqishning ortib borayotgani, uning yechimi mutaxassis-amaliyotchilar, shu jumladan, o'qituvchilar mehnati samaradorligini oshirish bilan bevosita bog'liqligi aniq haqiqat bilan izohlanadi. Birinchidan, "bu tafakkur o'zining samarali, o'zgartiruvchi xususiyati bilan ajralib turadi. Tajribali mutaxassis o'zi ishlaydigan ob'ektni harakatlanuvchi va rivojlanayotgan tizim sifatida o'ylaydi. Ikkinchidan, u «murakkab» ob'ekt bilan shug'ullanadi, ko'p elementli va ko'p qirrali, o'zgaruvchanlik va noaniqlik bilan ajralib turadi, uchinchidan, amaliy ishlaydigan mutaxassisning fikrlashi va bilimi chuqur individuallashtirilgan, muhim qismi fikrlash jarayoni va uning mexanizmlari va determinantlari amalga oshirilmaydi, chunki u kasbiy faoliyat jarayonida shakllangan «stereotip» tomonidan intellektual ta'minlanadi.

N.V. Kuzmina tadqiqotchilar e'tiborini o'qituvchi doimiy ravishda amaliy muammolarni hal qilish bilan shug'ullanishiga va o'qituvchining dolzarb faoliyati amaliy fikrlash qobiliyatini talab qilishiga alohida e'tibor qaratadi[7]. Ushbu fikrga qo'shimcha qilib shuni aytish mumkinki, amaliy fikrlashni o'rgatish bugungi kun o'quvchilari va yoshlariga dolzarb muammolarni yechish uchun yangi texnologiyalardan foydalangan holda hali yaratib ulgurilmagan sektorlarda yoki vazifalarda ishlash, shu bilan birga mashinalar bajara olmaydigan ishlarni osonlikcha amalga oshira olish hamda murakkab mahalliy va global muammolarning yechimini topish qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi. O'quvchilarning amaliy fikrlashlarini rivojlantirishning ahamiyati mehnat bozori talabiga ko'ra ortib bormoqda.

Yu.N. Kulyutkin o'qituvchining fikrlashini sof amaliy deb hisoblaydi, chunki u turli xil pedagogik vazifalarni hal qilishga qaratilgan bo'lib, ularning maqsadi ta'lim va tarbiya jarayonida o'quvchilarning shaxsini rivojlantirish va bu maqsadga erishishning asosiy sharti talabalarning faol faoliyatini tashkil etishdir. O'qituvchining amaliy faoliyatining markaziy nuqtasi pedagogik qarorlar qabul qilish jarayonidir. Yechimning o'ziga xos xususiyatlari o'qituvchi shug'ullanadigan vazifalarning mazmuni va xarakteridir. Tarbiyaviy ish jarayonida yuzaga keladigan amaliy vaziyatlar har doim ko'p o'lchovli vaziyatlar bo'lib, ular o'zgaruvchan va dinamik, ko'pincha qarama-qarshi va kutilmagandir.

Tahlilning murakkabligiga qaramay, amaliy yechimning o'zi iloji boricha sodda va tushunarli bo'lishi kerak. Kompleksning oddiyga aylanishi amaliyotchi

o'qituvchining konkret fikrlashining muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Amaliy yechimlarning yana bir xususiyati ularning bajarilishdan ajralmasligidir va bu talab nafaqat o'qituvchining o'ziga, balki o'quvchilarga ham tegishli: u ularning kuchli va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak.

Yosh avlodga ta'lim berishda pedagogning nafaqat bilimi, metodlardan faol foydalanishi, balki uning kasbiy mahorati ham alohida o'rin egallaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, pedagogik kasbiy mahorat «pedagogik mahorat» tushunchasi orqali aniqlanadi, uni ham pedagogik faoliyatning ideali, o'qituvchilarni o'z-o'zini takomillashtirishga undash, ham o'quv faoliyati samaradorligini baholashni o'z ichiga olgan standart sifatida ko'rish mumkin[8]. Shunday qilib, pedagogik kadrlar kasbiy mahoratini oshirish ta'lim tizimining bosh maqsadi bo'lib, faqat o'qituvchi faoliyati va shaxsini takomillashtirish emas, balki unda jamiyatning ta'lim-tarbiyaga oshib borayotgan talablarini amalga oshirish bilan shaxsiy tayyorgarligi o'rtasida o'zaro mutanosiblikni shakllantirish muhim hisoblanadi.

O'qituvchining o'quvchilarning nuqtai nazarini qabul qilish, ularning ichki dunyosini aks ettirish va ular uchun ma'lum bir ta'lim muammosini hal qilishda aqliy o'yin ko'rsatish qobiliyati - bularning barchasi pedagogik faoliyat uchun kasbiy ahamiyatga ega. O'qituvchining amaliy qarorlarining xususiyatlari ham ularning vaqt parametrlari bilan belgilanadi. Talabalar bilan muloqot qilishda o'qituvchi o'z qarorlarini darhol qabul qilishi kerak. Lekin biz ishonamizki, amaliy tajribadan alohida olingan nazariy bilim ham, o'qituvchining shaxsiy tajribasi ham uning kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga muhim hissa qo'sha olmaydi.

Faqat ikkalasining birligi o'qituvchining pedagogik ish sub'ekti sifatida rivojlanishining zaruriy shartidir. Amaliyotning tirik ildizlaridan ajralgan nazariya mavhum va sxolastik bo'lib qoladi. Ilg'or tajriba doimo ilg'or ilmiy g'oyalarni o'zlashtiradi. O'qituvchining individual tajribasi ijtimoiy amaliyotning bir qismi bo'lib, u fan g'oyalari bilan chambarchas bog'liq holda shakllanadi va izohlanadi. Bu shuni anglatadiki, o'qituvchining pedagogik tafakkuri amaliy va nazariy xarakterdagi tahlilning mavjudligi bilan tavsiflanadi. Pedagogik hodisalarni nazariy tahlil qilishga o'rgatish amaliy rejani pedagogik tahlil qilishga o'rgatishdan oldin bo'ladi, deyishga asos bor. Bu xulosani Ya.A. Ponomarev quyidagicha ta'riflaydi, «nazariy harakat qilish orqali odam natijaga erishish usulini tushunishga muvaffaq bo'ladi, shundan so'ng aniqlangan usulni o'xshash vaziyatlarga turli xil o'tkazish imkoniyati paydo bo'ladi». O'qituvchining pedagogik tafakkurining tavsifi uning tuzilishini hisobga olmagan holda to'liq bo'lmaydi. Psixologik-pedagogik tadqiqotlarning yangi tendensiyasi bu muammoni ijodiy fikrlaydigan o'qituvchini tayyorlash bilan bog'liq holda qo'yish va shakllantirishga urinishdir. Shu sababli ushbu mavzu hali ancha tadqiqotlar kutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Чепиков В.Т. Педагогическая практика студентов: учебное пособие / В.Т. Чепиков. – М., 2003.
2. Pedagogika vy'shhoi shkoly': navch. posib. [Higher school pedagogics: textbook. manual.], Z. N. Kurlyand, R. I. Xmelyuk, A. V. Semenova ta in.; za red. Z. N. Kurlyand., Kyiv, Znannya, 2007, 495 p.
3. Leontiev, A. A. The Life and Creative Path of A.N. Leontiev (N. Favorov, Trans.). Journal of Russian & East European Psychology, 43(3), 2005, 8–69.
4. Образовательная модель «Логика природы». Концептуальные основы интеграции естественнонаучного образования : книга для учителя / В. Р. Ильченко, К. Ж. Гуз. — М. : Народное образование; Школьные технологии, 2003. — 206 с.
5. Блинов В. И. Теория и практика педагогической профориентации старшеклассников после Великой Отечественной войны. М., 1993.
6. Кулюткин Ю.Н. От идеи к решению / Ю.Н. Кулюткин // Мышление учителя. – М.: Педагогика, 1990. – С. 40-54.
7. Кузьмина Н.В. Формирование педагогических способностей.- Л., 1961; Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения.- М., 1990.
8. Ш.Ш.Олимов. Педагогическое мастерство преподавателя и его профессионализм в системе образования. Научные школы. Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.-творч. Форума. Том 31.